

О. В. Попович,
керівник Головного управління з питань
діяльності правоохоронних органів
Адміністрації Президента України (м. Київ)

УДК 343.102

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ АНГЛІЇ

Висвітлюється питання наявності інституту процесуального керівництва під час досудового розслідування в кримінальному процесі Англії; висвітлюється перелік суб'єктів цієї стадії, в повноваженнях яких містяться ознаки керівної ролі щодо розслідування злочинів; розкривається сутність діяльності цих суб'єктів під час реалізації ними своїх повноважень.

Ключові слова: кримінальний процес Англії, інститут процесуального керівництва, суб'єкти кримінального переслідування, керівництво під час розслідування злочинів.

На сьогодні у світі немає і, ймовірно, ніколи не буде ідеальної системи права і процесу. Але важливе значення мають бажання і докладені зусилля до пошуку шляхів, завдяки яким можна поліпшити те, що є. І це не означає, що одна система повинна бути замінена іншою. Йдеться про використання власного і зарубіжного досвіду для розвитку оптимальної для теперішнього часу процедури, яка здатна була б захистити тих, чий права та інтереси порушені. Без вивчення зарубіжного права сьогодні неможливий розвиток будь-якої національної правової системи, будь-якої галузі права.

Так, розкриваючи перелік суб'єктів досудового розслідування в Англії, а з ним і продовжуючи досліджувати особливості процесуального керівництва в цій країні, необхідно зазначити, що в Англії розслідуванням кримінальних правопорушень займається декілька суб'єктів кримінального переслідування, а тому для з'ясування питання щодо того, кому належить керівна роль під час досудового розслідування, необхідно дослідити їх всіх.

Тобто у цій статті дослідженню підлягатимуть суб'єкти та їх повноваження, для яких діяльність по розслідуванню злочинів взагалі є обов'язковою, адже це надасть можливість з'ясувати, чи розглядається в цій країні інститут процесуального керівництва стосовно інших суб'єктів кримінального переслідування.

Так, уже з початку ХХ сторіччя і до сьогодні в Англії основними суб'єктами з розслідування злочинів залишаються:

1) самі приватні особи, незважаючи на заборону англійського законодавця розпочинати розслідування приватними особами по деяких категоріях справ без згоди на те спеціальних посадових осіб;

2) поліція;

3) створена ще 1 жовтня 1986 року Королівська (державна) служба переслідування (кримінального) представлена під час досудового розслідування Дирекцією публічних обвинувачень, яку називають ще Службою публічних переслідувань [1, с. 148, 150, 152; 2, с. 111–121];

4) інші органи, які мають право займатися такою діяльністю.

Саме такий вказаний перелік суб'єктів досудового розслідування в сучасній Англії постійно відображено у численних дослідженнях [3, с. 121–122; 4,

с. 562–563; 5, с. 54, 132; 6, с. 59–61; 7, с. 45; 8, с. 311; 9, с. 11–13]. При цьому, як зазначає Т. В. Апарова, в Англії ніколи не існувало і не існує такого спеціального органу досудового розслідування, як прокуратура чи інститут судових слідчих [10, с. 97–98]. Однак Л. Р. Грицаєнко [1, с. 154–155] та Л. М. Бостан [4, с. 566] вважають поліцію і слідчих департаменту (дирекції) публічного переслідування основним органом досудового розслідування.

Що ж до можливості проведення досудового розслідування самими приватними особами, то про це можемо судити на підставі поглядів В. І. Шишкіна [11, с. 7] та К. Б. Каліновського [12, с. 26], які вказують на те, що у кримінальному процесі Англії сторони кримінального провадження та їх юристи несуть відповідальність за факти, які подаються ними до розгляду. Тобто за такими особами та їх представниками збережено право на проведення розслідування приватними особами.

Крім того, Л. Б. Алексєєва прямо вказує на те, що до сьогодні приватні особи, як правило, потерпілі, особисто або через детективів проводять розслідування справи [8, с. 311].

Детальніше про право проводити розслідування приватними особами, Дирекцією публічних обвинувачень та поліцією можна дізнатися, проаналізувавши висновок Т. В. Апарової [10, с. 94, 99], згідно з яким у Англії поліція та кожна людина можуть порушити кримінальне переслідування і здійснювати провадження по справах, розслідування у яких не зобов'язана брати на себе Дирекція публічних обвинувачень. Водночас необхідно знати, що існують спеціальні вимоги: певного роду кримінальне переслідування розпочинається лише за вказівкою або за згодою генерального атторнея чи директора Дирекції публічних переслідувань. Однак, як правило, вчинені злочини розслідуються поліцією.

Водночас дослідження можливості приватними особами проводити розслідування, а відтак і можливості самостійно керувати своїми діями було б неповним без поглядів М. Мичка [13, с. 16–25], А. В. Молдована [5, с. 132], Л. М. Бостана [4, с. 566], які дійшли висновку про те, що за приватними особами (потерпілими) збережено право проводити таку діяльність, однак насправді таке право варто розцінювати як формальне та теоретичне, оскільки ці особи зазвичай наймають адвокатів і самостійно цим не займаються.

Визначаючи наявність інституту керівництва під час досудового розслідування в компетенції поліції в Англії в наші часи, то це доцільно зробити шляхом аналізу думки А. В. Молдована [5, с. 132–133], який вказує на те, що поліція самостійно вирішує питання про доцільність і можливість подальшого кримінального переслідування, зокрема після проведення власного розслідування, в ході якого вона також самостійно приймає рішення про необхідність застосування заходів процесуального примусу шляхом аналізу зібраних доказів цей суб'єкт розслідування приймає одне з таких рішень:

- 1) про відмову від кримінального переслідування без будь-яких умов;
- 2) про попередження злочинця, яке буває неформальне, формальне й офіційне;
- 3) про подальшу передачу матеріалів справи у Королівську службу переслідувань для підтримання обвинувачення в суді.

Що ж до того, хто саме займається в поліції Англії розслідуванням злочинів, а отже, і здійснює процесуальне керівництво такою діяльністю, то, зокрема, існують відомості про те, що цим займаються посадові особи спеціально створеного підрозділу з розслідування — *criminal investigation divisions*, в якому працюють детективи [6, с. 61; 14, с. 68–72].

Водночас наявні й інші погляди з цього приводу. Так, А. В. Молдован вказує на те, що детективи займаються розслідуванням більш складних злочинів, тоді як ядро поліції — констеблі проводять основну роботу з розслідування злочинів [5, с. 59].

Крім того, в Англії суб'єктом розслідування є коронер у руках якого знаходиться процес розслідування смертей, у тому числі з ознаками

насильництва [14, с. 147]. Зокрема цей суб'єкт самостійно проводить огляд трупа, опитує свідків, проводить розшук підозрюваних осіб та має право навіть заарештовувати підозрюваного без санкції суду [5, с. 57].

З таким висновком погоджуються інші дослідники кримінального судочинства Англії (Т. В. Апарова [10, с. 90] та А. В. Молдован [5, с. 134]), які більш детально розкривають сучасну діяльність коронера, а саме те, що він вправі розпочинати розслідування з власної ініціативи й провадити необхідні слідчі дії (допити свідків, розшук особисто або за допомогою поліції), в тому числі й арешти, без санкції суду. Свідки під страхом кримінальної відповідальності зобов'язані з'явитися на виклик коронера" й дати показання. Також коронер може розпорядитися про розтин трупа і, якщо не виявить нічого підозрілого, припинити розслідування.

Про цей суб'єкт розслідування досить чітко вказує В. Шишкін: інститут розслідування (проведення слідства) сумнівних смертей коронером існує в Англії і до сьогодні [15, с. 34–39]. Тобто є підстави вважати, що керівником розслідування вбивств та смертей з ознаками насильництва в Англії є також коронер, про що додатково свідчить таке: у ході такого розслідування, зокрема під час проведення будь-якого допиту, присутні особи не можуть навіть ставити запитання без дозволу коронера [15, с. 34–39]. При цьому про керівну роль коронера під час розслідування вбивств та смертей з ознаками насильницької смерті свідчить також і те, що в усіх згадках про розслідування таких справ, які необхідно проводити слідчі дії та приймати рішення в ході слідства, згадується лише цей суб'єкт.

Отже, попередньо можна констатувати те, що однією із особливостей кримінального переслідування у сучасній Англії є наявність декількох суб'єктів розслідування, які під час такої діяльності своїми діями керують самостійно. Тому щодо розслідування злочинів у цій країні доцільно зробити висновок про те, що існування інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням у них наявне в повноваженнях кожного суб'єкта розслідування. Проте з такого попереднього висновку необхідно зробити один виняток, що стосується повноважень посадових осіб Дирекції публічних обвинувачень, адже про діяльність цього органу існують досить цікаві відомості щодо досліджуваного інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Зокрема, характеризуючи в загальному розумінні цей суб'єкт кримінального переслідування, його діяльність досить вдало розкрив К. Ф. Гуценко [6, с. 62–63], який зазначив, що в кожному населеному пункті існують місцеві підрозділи Королівської служби переслідування (*branches*), які очолює посадова особа — місцевий королівський переслідувач (*Branch Crown Prosecutors*), в підпорядкуванні якого знаходяться рядові посадові особи — *Crown Prosecutors*. Завдання цього органу полягає передусім в організації та здійсненні кримінального переслідування в суді.

Однак, як вказують численні дослідники [7, с. 38, 41, 49; 1, с. 156; 12, с. 27; 15, с. 160], Королівська служба кримінального переслідування в особі Дирекції публічних обвинувачень як структурний підрозділ цього органу може особисто провадити розслідування. При цьому Т. В. Апарова [10, с. 63] додатково вказує про те, що у Великій Британії цей орган кримінального переслідування ще з 1979 року мав право вступати на будь-якій стадії у всяке кримінальне провадження, навіть по тих, що розслідувалися приватними особами. При цьому цей орган і сьогодні вправі приймати до свого провадження ті кримінальні справи, що вже порушені і розслідуються поліцією або іншими особами. Крім того, вони навіть можуть надавати практичні вказівки щодо того, чи здійснювати подальше кримінальне переслідування і за яким звинуваченням, або дати взагалі вказівку про припинення кримінального переслідування.

Крім того, К. Ф. Гуценко [6, с. 63], Л. Р. Грицаєнко [2, с. 111–121], А. В. Молдован [5, с. 134], В. М. Додонов [7, с. 49] звертають увагу на те, що вказані посадові особи наділені правом давати вказівки (рекомендації, поради) поліції з розслідуваних ними злочинів. Однак В. М. Додонов додає, що таке право

реалізується лише по тяжких злочинах чи особливо складних справах [7, с. 38, 41, 49].

При цьому в іншому своєму дослідженні Л. Р. Грицаєнко [1, с. 156] зазначає про те, що керівництво і контроль за порушеними справами, які знаходяться в провадженні поліції, здійснює Дирекція публічних обвинувачень.

Однак щодо можливого керівництва Дирекцією публічних переслідувань стосовно розслідування, яке проводять органи поліції в Англії, то з цього приводу категорично висловлювався М. Г. Стойко [15, с. 166], який заперечує такий факт під час досудового розслідування і вказує про те, що лише після проведеного розслідування і направлення матеріалів Дирекції публічних переслідувань ця справа могла бути повернута поліції на додаткове розслідування із відповідними вказівками.

До такого висновку М. Г. Стойка можна також приєднати погляди О. Михайленка та О. Уманського, які вказують на те, що основною функцією Дирекції публічних переслідувань на стадії досудового розслідування є саме нагляд за розслідуванням [3, с. 121–122].

На думку А. В. Молдована, Дирекція публічних переслідувань має право:

- 1) доручати поліції почати провадження по кримінальній справі;
- 2) здійснювати нагляд за законністю розслідування, яке проводить поліція [5, с. 58–59].

Тобто, як бачимо, інститут процесуального керівництва під час досудового розслідування в Англії простежується не тільки в діяльності того органу розслідування, в провадженні якого знаходиться справа, а й у компетенції місцевих помічників директора Дирекції публічних обвинувачень, які можуть надавати вказівки (рекомендації, поради) всім іншим суб'єктам провадження досудового розслідування. Водночас про такий висновок, як остаточне твердження не можна говорити з упевненістю. У цьому випадку можна лише констатувати факт наявності в досудовому розслідуванні Англії, хоча і слабких та чітко не відображених, проте характерних ознак цього інституту в компетенції місцевих помічників директора Дирекції публічних обвинувачень.

Список використаних джерел

1. Грицаєнко, Л. Р. Прокуратура в країнах Європи [Текст] : [навч. посіб.] / Л. Р. Грицаєнко. — К. : БІНОВАТОР, 2006. — 400 с.
2. Грицаєнко, Л. Р. Інститут підтримання обвинувачення в Україні та в зарубіжних країнах [Текст] / Л. Грицаєнко // Вісник прокуратури. — 2009. — № 8. — С. 111–121.
3. Михайленко, О. Державна (королівська) служба кримінального переслідування у Великобританії [Текст] / О. Михайленко, О. Уманський // Право України. — 1999. — № 4. — С. 121–122.
4. Бостан, Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : [навч. посіб.] / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. — [2-е вид. перероб. і доп.]. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 730 с.
5. Молдован, А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США [Текст] : [навч. посіб.] / А. В. Молдован. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 352 с.
6. Гуценко, К. Ф. Уголовный процесс западных государств [Текст] / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головки, Б. А. Филимонов. — М. : Зерцало-М, 2001. — 480 с.
7. Додонов, В. Н. Прокуратура в России и за рубежом. Сравнительное исследование [Текст] / В. Н. Додонов, В. Е. Крутских ; под. ред. С. И. Герасимова. — М. : НОРМА, 2001. — 192 с.
8. Уголовный процесс [Текст] : [учеб. для вузов] / под ред. П. А. Лупинской. — М. : Юрист, 1995. — 544 с.
9. Бондаренко, І. Реформування органів прокуратури — нагальна вимога сьогодення [Текст] / І. Бондаренко // Вісник прокуратури. — 2002. — № 5. — С. 11–13.
10. Апарова, Т. В. Суды и судебный процесс Великобритании: Англия, Уэльс, Шотландия [Текст] / Т. В. Апарова. — М. : Институт международного права и экономики ; Триада, Лтд, 1996. — 157 с.

11. *Шишкін, В. І.* Судові системи країн світу [Текст] : навч. посіб. [у 3-х кн.] / В. І. Шишкін. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — Книга 2. — 336 с.
12. *Калиновский, К. Б.* Уголовный процесс современных зарубежных государств [Текст] : [учеб. пособ.] / К. Б. Калиновский. — Петрозаводск : ПетрГУ, 2000. — 55 с.
13. *Мичко, М.* Конституційні засади діяльності прокуратур в країнах Європейського Союзу [Текст] / М. Мичко // Вісник прокуратури. — 2008. — № 8. — С. 16–25.
14. *Смирнов, А. В.* Модели уголовного процесса [Текст] / А. В. Смирнов. — С.-Пб. : Наука, 2000. — 224 с.
15. *Шишкін, В.* Верховний Суд Англії та Уельсу [Текст] / В. Шишкін // Право України. — 1996. — № 4. — С. 34–39.
16. *Полянский, Н. Н.* Уголовное право и уголовный суд Англии [Текст] / Н. Н. Полянский. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Юрид. лит., 1969. — 399 с.
17. *Александров, О.* Аторнейська служба США [Текст] / О. Александров // Вісник прокуратури. — 2000. — № 4. — С. 68–72.
18. *Стойко, Н. Г.* Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романо-германской правовых систем [Текст] : [монограф.] / Н. Г. Стойко. — СПб. : Издательский Дом С.-Петербур. гос. ун-та, Изд-во юридического факультета СПбГУ, 2006. — 264 с.

Надійшла до редакції 23.04.2013

Попович А. В. Некоторые аспекты процессуального руководства во время досудебного расследования в уголовном процессе Англии

Раскрываются вопросы присутствия института процессуального руководства во время досудебного расследования в уголовном процессе Англии; освещается перечень субъектов данной стадии, в полномочиях которых содержатся признаки руководящей роли относительно расследования преступлений; раскрывается сущность деятельности этих субъектов во время реализации ими своих полномочий.

Ключевые слова: *уголовный процесс Англии, институт процессуального руководства, субъекты уголовного преследования, руководство во время расследования преступлений.*

Popovych, A. V. Several Procedural Leading Aspects in Course of the English Criminal Procedure Preliminary Investigation

The issue of the procedural leading institute presence is being highlighted in this article as the preliminary investigation part of the English criminal procedure; subjects, involved in the stage mentioned, who have the authorities, which refer to the features of the leading role in the crime investigating, are being listed; the activity essence of the subjects aforementioned is being revealed in the light of the authority realization.

Keywords: *english criminal procedure, procedural leading institute, criminal prosecution subjects, leading during the crime investigation.*

